

UDK: 2-277.2
Pregledni rad
Pripremljeno: Travanj, 2022.

TEKST I KANON SVETOG PISMA

Gerald A. Klingbeil

Gerald A. Klingbeil je istraživački profesor Starog zavjeta i bliskoistočnih studija pri Teološkom fakultetu sveučilišta Andrews. Radio je i kao pomoćni urednik časopisa *Adventist Review* i *Adventist World* i profesor Starog zavjeta pri Adventističkom teološkom sveučilištu u Filipinima i Teološkom fakultetu Adventističkog sveučilišta River Plate u Argentini.

SAŽETAK

Tekst i kanon Svetog pisma

Komunikacija zahtijeva medij i kanal kako bi mogla biti učinkovita. Dakle, kako bismo „čuli“ Boga, potrebni su medij i prijenosni kanal. Jedini način za prijenos Božje poruke tijekom stoljeća bilo je vjerno prepisivanje i ponovno prepisivanje objavljene Riječi. Budući da se otkrivenje i Sveto pismo bave tekstualnim podacima, kako bismo u dvadeset i prvom stoljeću „čuli“ Boga u Svetom pismu, potrebno je prvo uspostaviti tekst i njegove granice, a zatim taj tekst protumačiti. Ovaj članak nastoji razumjeti ograničenja onoga što bi trebalo i onoga što ne bi trebalo biti uključeno u Sveto pismo. Osim toga, u njemu se razmatra nadahnuti kanonski tekst, njegov proces prijenosa, te rukopisi i prijevodi pomoću kojih danas imamo pristup tekstu.

Cljučne riječi: kanon Svetog pisma, starozavjetni kanon, novozavjetni kanon, kanonska kritika, kanon i tradicija;

1. Kanon Svetog pisma

Kanon Svetog pisma ne može se odvojiti od pitanja autoriteta i normativnosti koja se odnose na naše razumijevanje objave i nadahnuća. Što za neku vjersku zajednicu (bilo židovsku ili kršćansku) jedan drevni tekst čini autoritativnijim od drugog? Prvo, čini se jasnim da su starozavjetne i novozavjetne knjige potvrđivale same sebe. Njihov autoritet ne počiva na činjenici da ih je netko uvrstio u kanon, bilo da je to važan pojedinac ili crkveni autoritet, već na tome da im je vjerska zajednica priznala autoritet zbog njihovog božanskog podrijetla, te su kao rezultat toga bile uključene u kanon. Ograničenje prostora zahtijevat će od nas da prikazemo samo grube obrise slike, obraćajući pozornost na glavne probleme i pitanja, bez nužnog pokrivanja svakog specifičnog problema ili pitanja.

Temeljni koncepti i definicije

Engleska riječ *canon* potječe iz grčke riječi *kanon*, što znači trska, mjerni štap ili čak šipka za zavjese, koja je pak povezana s hebrejskom imenicom *qāneh*, "trska, štap" (1. Kraljevima 14,15; Job 40,21). U izvedenom smislu, kanon je skup tekstova koji je „izmjeren“, i koji se smatra dostojnim uključivanja u zbirku tekstova s obvezujućim autoritetom za vjersku zajednicu. Dakle, kanon mora biti povezan s konceptom *Svetog pisma*, kao i nadahnuća. Kanonski je tekst onaj tekst koji ima dodijeljen autoritet u određenoj vjerskoj zajednici i smatra se da je od Boga „nadahnut“ (2. Timoteju 3,16). Međutim, Sveto pismo predstavlja širi koncept od ograničenog kanona. U Starom zavjetu nalazimo referencije na nadahnute spise *što su* ih napisali autori koji se smatraju nadahnutima, a *čiji spisi nisu uključeni* u starozavjetni kanon (1. Ljetopisa 29,29). U Starom zavjetu postoji bliska veza između Božjeg govora (kao autoritativnog) i širenja te objave – u govornom ili pisanom obliku (Izlazak 17,14; 24,4). Zapisivanje uputa primljenih od Boga bilo je logična posljedica, budući da se tako osiguravao kontinuitet i njihovo buduće pridržavanje (Ponovljeni zakon 31,9-13). Ponovljeni zakon 31,26 upućuje na „svjedočanstvo/funkciju“ ove „knjige Zakona“. Također, na drugim mjestima u Starom zavjetu, hebrejski izraz *ēd*, „svjedočanstvo“, često je povezan s provjerom prema utvrđenom standardu. (Ponovljeni zakon 31,19, 21; Jošua 22,27-28.34).

U trima specifičnim povijesnim prilikama nalazimo koncept autoritativnog pisanog izvora koji je trebalo slijediti: (1) Izlazak 24,7 tekst je u kojem ljudi izjavljuju svoju predanost knjizi Zakona objavljenoj Mojsiju na Sinaju; (2) 2. Kraljevima 23,3 i 2. Ljetopisa 34,32 tekstovi su u kojima je narod Jude prihvatio riječi knjige Zakona koju je Hilkiya pronašao u hramu za vrijeme kralja Jošije; (3) Nehemija 8,9 zapis je o tome kako je Ezra pročitao Zakon prognanicima koji su se vratili iz Babilona u Jeruzalem. Dok su slušali, ljudi su plakali, a Nehemija 8,11 upućuje na to da su shvatili značenje onoga što se čitalo i svoje odgovornosti. Sva tri događaja zbila su se tijekom obreda sklapanja ili obnove Saveza. Stoga se čini valjanim zaključiti da je savezni odnos između Boga i Njegovog naroda bio određen njihovim prihvaćanjem „Riječi Gospodnje“.

Logično je da je ovaj koncept zahtijevao postojanje autoritativne zbirke te „Riječi“ Gospodnje. Jasno je da se ova zbirka nije smatrala ljudskom, niti zbirkom koja se temelji

na sklonostima određenog vjerskog vođe ili vjerske tradicije. Starozavjetna (i novozavjetna) mjerodavna zbirka (kanon) temeljila se na Božjoj samoobjavi.

Riječ *kanon* bila je dobro poznata i upotrebljavala se u helenističkom grčkom jeziku. Štoviše, antički svijet bio je pun kanona (ili modela/propisa) koji su upravljali različitim aspektima ljudskih aktivnosti. U Galaćanima 6,16 Pavao tu riječ koristi u smislu mjere kršćanskog ponašanja koja se može provjeriti.¹ Međutim, ona se u Svetom pismu ne koristi za označavanje biblijskog kanona. Krajem prvog stoljeća poslije Krista, Klement Rimski tu riječ koristi u odnosu na kršćansku „tradiciju“.² Gotovo cijelo stoljeće kasnije, Klement Aleksandrijski poziva se na kanon vjere.³ Od sredine četvrtog stoljeća nadalje, riječ *kanon* također se koristila za zbirku svetih spisa Staroga i Novoga zavjeta.

Obično se navodi Euzebija kao prvu osobu koja je taj naziv upotrijebila u odnosu na uvezanu zbirku kršćanskih Spisa.⁴ Međutim, to ne znači da taj koncept nije prisutan u novozavjetnom vremenu. Isus je poštivao starozavjetne propise (blagdani [Ivan 2,23; 4,45], svetkovanje subote, hramske službe [Luka 21,1], hramski porez [Matej 17,24]) i tako je uputio na njihov obvezujući karakter. On se poziva na starozavjetne zapovijedi, obećanja ili druge izvještaje u kontekstu izraza „pisano je“ (Matej 4,4.7.10; 11,10; Marko 7,6; i drugi), što se uvijek pojavljuje kao konačan argument u Njegovim raspravama.

Čini se da i rana Crkva reflektira ovaj stav u vezi s obvezujućim autoritetom Starog zavjeta. Berejci su svakodnevno provjeravali starozavjetne Spise kako bi potvrdili Pavlova učenja (Djela apostolska 17,11). Pavao koristi snagu Starog zavjeta u svojim argumentima za financijsku potporu novonastale službe (1. Korinćanima 9,9-10.14), za tvrdnju da je osveta jedino Božji prerogativ (Rimljanima 12,19-20), te u slučaju univerzalne naravi grijeha (Rimljanima 3,10 i dalje). Petar se na temelju Starog zavjeta zalaže za životni stil svetosti (1. Petrova 2,4-6). Takvi dokazi upućuju na postojanje koncepta autoritativne zbirke tekstova koji se koristi za definiranje granica zakonitog života, kako u Starom tako i u Novom zavjetu. Dotad i Stari i Novi zavjet pokazuju koncept kanonskih spisa, tj. spisa koji imaju autoritet. Taj autoritet nije rezultat pojedinačnih ili organizacijskih odluka, već počiva na autoritetu pisane (ili izgovorene) Riječi koja je od Boga nadahnuta.

Međutim, nisu svi nadahnuti spisi uključeni u kanon. Ovaj proces kanonizacije,

-
- 1 Riječ *kanon* pojavljuje se sveukupno četiri puta u Novom zavjetu (Galaćanima 6,16 i 2. Korinćanima 10,13.15-16). U 2. Korinćanima 10 odnosi se na imenovano područje službe. Vidi L. Belleville, L. Linda. 1994. *Canon of the New Testament. Foundations for Biblical Interpretation. A Complete Library of Tools and Resources*. Ur. Dockery, S. David; Kenneth, A. Mathews i Sloan, B. Robert. Broadman & Holman Publishers. Nashville. Str. 375.
 - 2 Napisao je: „Odustanimo od besposlenih, ispraznih razmišljanja i okrenimo se poznatom i svečanom standardu (kanonu) koji je došao do nas.“ (7 Clement 7:2 u Goodspeed, J. Edgar. 1950. *The Apostolic Fathers*. Independent Press. London. Str. 52.
 - 3 Klement Aleksandrijski. *Stomati* 6.15.125.
 - 4 Belleville, na str. 375. sugerira da je Atanazije, aleksandrijski biskup oko 353. godine poslije Krista, bio prvi koji je upotrijebio tu riječ u smislu razlikovanja autentičnog Svetog pisma od nevjerođostojnog. Sinoda u Laodiceji, 363. godine, bila je prvi crkveni Sabor koji je upotrijebio tu riječ za razlikovanje između „kanonskih“ i „nekanonskih“ knjiga.

određivanja što uključiti a što isključiti, treba dobro razumjeti. Iako možda nije tako lako doći do konkretnih odgovora, povijesni pregled može pružiti potrebne podatke, koje je zauzvrat potrebno objasniti u svjetlu tvrdnje o autoritetu Svetoga pisma, utemeljenog na doktrini otkrivenja. Prije konceptualnog objašnjenja procesa kanonizacije potrebno je odgovoriti na sljedeća dva pitanja: prvo, koje su knjige/tekstovi uključeni u ovaj kanon, i drugo, kada je biblijski kanon zatvoren?

Povijest starozavjetnog kanona

Židovski Stari zavjet tradicionalno je podijeljen na tri glavna dijela: Zakon, Proroci i Spisi (vidi Tablicu 1.):

Zakon (heb. <i>torah</i>)	Proroci (heb. <i>nebi'im</i>)	Spisi (heb. <i>ketûbîm</i>)
Postanak	Jošua	Psalmi
Izlazak	Suci	Izreke
Levitski zakonik	1. i 2. Samuelova	Job
Brojevi	1. i 2. Kraljevima	Pjesma nad Pjesmama
Ponovljeni zakon	Izaija	Ruta
	Jeremija	Tužaljke
	Ezekiel	Propovjednik
	12 proroka (Hošea, Joel, Amos, Obadija, Jona, Mihej, Nahum, Habakuk, Sefanija, Hagaj, Zaharija, Malahija)	Estera
		Daniel
		Ezra
		Nehemija
		1. i 2. Ljetopisa

Tablica 1. Kanon hebrejske Biblije prema židovskoj podjeli

Ova trostruka podjela važna je za rekonstrukciju procesa kanonizacije. Najranije datirajuće izvanbiblijske referencije o njegovom postojanju nalazimo u prologu apokrifne knjige Isusa Ben Siraha, koja potječe iz 132. pr. Kr. Drugi izvori, poput Druge knjige o Makabejcima, Filona i Josipa Flavija, navode slične podjele.

Najraniji potpuni kodeksi (tj. *Vaticanus* i *Sinaiticus*) potječu iz četvrtog stoljeća poslije Krista i uključuju neke apokrifne knjige. Ovaj je kanon također nazvan i Aleksandrijski kanon. Međutim, nije jasno kada su u njega uključene apokrifne knjige, a sadašnji dokazi upućuju na kasni datum uključivanja ovih izvankanonskih djela. Stoga se čini razumnim tvrditi da ovi monumentalni kodeksi (koji su tek od trećeg stoljeća poslije Krista ušli u upotrebu) pokazuju prevladavajuće utjecaje ranokršćanske Crkve, koja je nastojala definirati svoj identitet u kontekstu rabinskog judaizma.

Pitanje kanona LXX-a mora se shvatiti u svjetlu sve većih sukoba i natjecanja između židovstva i brzorastuće kršćanske Crkve. Iako je LXX nastao kao židovski pothvat, njegovo brzo usvajanje i autoritet u kršćanskoj zajednici, kao važnog oruđa za evangelizaciju rimskog svijeta, dovelo je do toga da je judaizam početkom drugog stoljeća poslije Krista konačno odbacio LXX (uključujući njegov kanon).

Postoje značajne razlike između hebrejskog židovskog kanona i kanona sačuvanog u najstarijim kodeksima LXX-a. Potonji uključuju Tobiju, Juditu, 1.-4. o Makabejcima, Salomonovu mudrost, Knjigu mudrosti (Sirah) i Baruha, kao i dodatke knjigama o Esteri, i dodatni materijal u knjizi Daniela (Suzana, Bel i Zmaj), a to su knjige koje se ne nalaze u hebrejskom kanonu. Ove su razlike mogle biti posljedica rastuće napetosti između židovstva i kršćanstva. Mora se primijetiti da prvotno kršćanstvo nije uvijek prihvaćalo dodatni materijal kao mjerodavan. Atanazije, kao i Jeronim, u četvrtom stoljeću poslije Krista spominju apokrifne knjige, ali ih jasno razlikuju od kanonskih djela.

Dokazi iz Kumrana vrlo su informativni i važni. U Kumranu su pronađeni kompletni svici i fragmenti svih knjiga hebrejskog kanona, osim Estere. Ovo je značajno, budući da većina svitaka treba biti datirana između prvog stoljeća prije Krista (neki od njih već u drugom stoljeću prije Krista) i 73. godine poslije Krista. Stoga su gotovo sve knjige koje se općenito povezuju sa židovskim kanonom Starog zavjeta postojale kao kopije već u drugom/prvom stoljeću prije Krista. K tome, čini se da je kumranska zajednica također bila upoznata s trostrukom podjelom koja je već spomenuta u prologu Isusa Ben Siraha u drugom stoljeću prije Krista. Ova se klasifikacija također može pronaći u različitim novozavjetnim tekstovima, kao što su Luka 24,44 i Matej 23,35 (s usporednim tekstom u Luki 11,51).⁵

Napisana oko 100. godine poslije Krista, apokrifna knjiga 2. Ezrina (14,45) govori o starozavjetnom kanonu koji sadrži 24 knjige (plus još 70 „skrivenih“ knjiga). Oko 170. godine, Melito, biskup iz Sarda, objavio je svoj poznati popis knjiga koje pripadaju Starom zavjetu, a koji uključuje sve knjige, osim možda Estere. Ključno pitanje, koje je podijelilo suvremene stručnjake, jest je li se Stari zavjet stabilizirao do Isusova vremena (ili ranije), ili se to dogodilo tek u prvom stoljeću poslije Krista, a možda čak i kasnije, u drugom stoljeću.

Mnoge kontroverze okružuju takozvani „Sabor u Jamniji“. Većina rasprava o kanonu pokazuje da su rabini odredili kanoničnost starozavjetnih spisa. Jamnija, grad na mediteranskoj obali Palestine, imala je i rabinsku školu (Bet ha-Midraš) i pravni sud (Bet Din, Sanhedrin) tijekom razdoblja 70.-135. g. poslije Krista. Opseg Svetog pisma bila je jedna od mnogih tema o kojima se ondje raspravljalo. Međutim, takve rasprave nisu bile neobične, jer su rabini o njima raspravljali barem jedanput u prethodnoj generaciji, a također i nekoliko puta nakon jamnijskog razdoblja. Jasno je da su ove rabinske rasprave (i mnoge druge) imale važnu ulogu za ortodokсни judaizam, budući da su kasnije uključene u Babilonski Talmud, ali nisu bile formativne za starozavjetni kanon. U najboljem slučaju, one su jednostavno potvrdile ono što je odavno bilo uvriježeno i općeprihvaćeno.

5 Referencija u Mateju 23,35 povezuje Abela, prvog mučenika, sa Zaharijom, posljednjim mučenikom, koji se spominje u posljednjoj knjizi židovskog kanona (2. Ljetopisa 24,20). Knjiga Postanka i 2. Ljetopisa prema židovskom kanonu predstavljaju prvu i posljednju knjigu kanona.

Povijest novozavjetnog kanona

Povijest novozavjetnog kanona nije tako složena kao povijest njegova starozavjetnog dvojnika — dijelom zbog postojanja kodeksa koji su predstavljali ogromnu novost u smislu praktičnosti. Kad se raspravlja o nastanku kanona novozavjetne Crkve, primarni dokaz treba doći iz samog Novog zavjeta. Sam Isus svoju poruku čvrsto gradi na starozavjetnom Zakonu, kao što se može vidjeti u Njegovoj poznatoj frazi „čuli ste da je rečeno..., a ja vam kažem“ (Matej 5,33-34.38-39.43-44). U Ivanu 10,35 Isus ide još korak dalje, tvrdeći da se Sveto pismo (*graphie*) ne može „uništiti“, što bi logično zahtijevalo njegov obvezujući autoritet. Drugi ranokršćanski spisi koriste Isusove zapovijedi kako bi argumentirali trajnost bračne veze (1. Korinćanima 7,10-11). Konkretna učenja temelje se na Isusovoj zapovijedi (1. Korinćanima 9,14 [uzdržavanje djelatnika evanđelja]; 1. Korinćanima 11,17.23 [Večera Gospodnja]; i 1. Timoteju 5,17-18 [naknada za starješine]).

Pavao dalje razvija koncept nadahnuća Svetoga pisma, uključujući ne samo poznati i utvrđeni starozavjetni kanon već i tekstove nove kršćanske Crkve (2. Timoteju 3,16; Hebrejima 1,1-2). Jasno je da je za novozavjetne pisce kanoničnost (obvezujući autoritet) njihovih pisanih djela ukorijenjena u njihovom nadahnuću. Druga Petrova 1,21 naglašava da ovaj proces nije nešto što je „napravio čovjek“, već nešto što je „pokrenuo Bog“. Međutim, većina napomena poziva se izravno na izvorenju riječ, a ne nužno na pisani zapis. Lukin uvod u vlastito Evanđelje (Luka 1,1-4) odnosi se na uočenu potrebu za mjerodavnim pisanim zapisom o Isusovim djelima, izrekama i poruci za svjedočenje u okruženju koje je brzo odbacilo apokrifne „svete“ spise. Osim vjerodostojnog povijesnog zapisa o Isusovu životu, smrti i uskrsnuću (Evanđelja), rana Crkva ubrzo je uključila i druge spise kao pouzdane. U 2. Petrovoj 3,15-16 apostol uključuje Pavlove spise (bez konkretnog navoda) kao nadahnute mudrošću koju mu je Bog dao, dajući im tako vjerodostojnost.

Dokazi u spisima ranih crkvenih otaca nagovješćuju da je do kraja prvog i početka drugog stoljeća poslije Krista postojala zbirka pisanih kršćanskih dokumenata koji su uživali autoritativan status. Tablica 2. ilustrira upotrebu novozavjetnih kanonskih spisa kod ranih crkvenih otaca.

Crkveni otac	Datum	Kanonski NZ Spisi
Klement Rimski	Oko 60. - 100. god. poslije Krista	Djela (?), Rimljanima, 1. Korinćanima, Efežanima, Titu, Hebrejima, 1. Petrova
Ignacije	Umro oko 107. god poslije Krista	Aluzije na Mateja, Luku, Ivana, Poslanicu Rimljanima, 1. i 2. Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, 1. i 2. Timoteju

Polikarp	Oko 70.-160.	Marko, Ivan, Djela, Rimljanima, 1. i 2. Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, Filipljanima, 2. Solunjanima, 1. i 2. Timoteju, Hebrejima, 1. Petrova
Justin Mučenik	Oko 100.-165.	Matej, Marko (?), Luka, Ivan, Djela, Rimljanima, 1. Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, Kološanima, 2. Solunjanima, Hebrejima, 1. Petrova
Marcion	Oko 140.	Luka, Rimljanima, 1. i 2. Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, Filipljanima, Kološanima, 1. i 2. Solunjanima i Filemonu
Irenej	Oko 150.- 202.	Matej, Marko, Luka, Ivan, Djela, Rimljanima, 1. i 2. Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, Filipljanima, Kološanima, 1. i 2. Solunjanima, 1. i 2. Timoteju, Titu, Hebrejima, Jakov, 1. i 2. Petrova, 1. i 2. Ivanova, [Judina je bila upitna], Otkrivenje
Muratorijev fragment	Oko 190.	Luka, Ivan, Djela, 1. i 2. Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, Filipljanima, Kološanima, 1. i 2. Solunjanima, Rimljanima, Filemonu, Titu, 1. i 2. Timoteju, 1. i 2. Ivanova, Judina, Otkrivenje
Klement Aleksandrijski	Oko 155. – 220.	Matej, Marko, Luka, Ivan, Djela, Rimljanima, 1. i 2. Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, Filipljanima, Kološanima, 1. i 2. Solunjanima, 1. i 2. Timoteju, Titu, 1. Petrova, 1. Ivanova, Judina, Otkrivenje
Tertulijan	Oko 260. - 220.	Matej, Marko, Luka, Ivan, Djela, Rimljanima, 1. i 2. Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, Filipljanima, Kološanima, 1. i 2. Solunjanima, 1. i 2. Timoteju, Hebrejima, Titu, 1. Petrova, 1. i 2. Ivanova, Judina i Otkrivenje
Hipolit	170. - 235.	Matej, Marko, Luka, Ivan, Djela, Rimljanima, 1. i 2. Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, Filipljanima, Kološanima, 1. i 2. Solunjanima, 1. i 2. Timoteju, Titu, 1. Petrova, 1. Ivanova, Judina, Otkrivenje

Origen	Oko 185. – 254.	Nakon opsežnog putovanja, oko 230. godine poslije Krista, objavio je opsežan popis novozavjetnih spisa koji su bili <i>univerzalno</i> prihvaćeni: Matej, Marko, Luka, Ivan, Djela, Rimljanima, 1. i 2. Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, Filipljanima, Kološanima, 1. i 2. Solunjanima, 1. i 2. Timoteju, Titu, 1. Petrova, 1. Ivanova, Otkrivenje. Knjige o kojima se dvojilo: Hebrejima, 2. Petrova, 2. i 3. Ivanova, Jakovljeva, Judina.
Euzebij Cezarejski	Oko 260. – 340.	Matej, Marko, Luka, Ivan, Djela, Rimljanima, 1. i 2. Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, Filipljanima, Kološanima, 1. i 2. Solunjanima, 1. i 2. Timoteju, Titu, 1. Petrova, 1. Ivanova, Otkrivenje
Atanazije	Oko 296.-373.	Aleksandrijski biskup i prva osoba koja je u svoj kanon uključila svih 27 novozavjetnih knjiga

Tablica 2. Crkveni oci i njihov kanon

Gnostička literatura, kao što je *Evangelium Veritatis* (Evandjelje istine), kojega je napisao Valentin (135.-140. poslije Krista), ilustrira sveobuhvatnu upotrebu kanonskih spisa i daje naslutiti da je u to vrijeme kanon već bio stabiliziran, a možda čak i smatran zatvorenim.

Tijekom četvrtog i petog stoljeća poslije Krista, nekoliko sinoda i sabora bavilo se pitanjem kanona Novoga zavjeta. Oni nisu odredili kanoničnost novozavjetnih spisa, već su umjesto toga odobrili ranije prakse. Rana Crkva, koja je započela svoj razvoj u židovskom kontekstu, bila je upoznata sa starozavjetnim konceptom autoritativnog korpusa tekstova. Isus je razumijevanje svoje osobe i svoga djela temeljio na ovom konceptu kad je opovrgao kušaća i druge protivnike glasnim: „pisano je“ (Matej 4,4; 7,10; 21,13; 26,24; Marko 7,6; 9,13), pokazujući tako svoje poštovanje prema spisima Staroga zavjeta i konceptu autoritativne zbirke tekstova. Novozavjetna je Crkva slijedila ovaj primjer. Nikakva organizirana vjerovanja niti jaka crkvena kontrola nisu jamčili jedinstvo ranokršćanske Crkve. Privrženost apostolskom svjedočanstvu o Isusu, Njegovoj poruci i Njegovoj službi bilo je ono što je održalo Crkvu relativno ujedinjenom. Za takvu je privrženost bio potreban vjeran i pouzdan skup tekstova koji bi pružali materijalno svjedočanstvo o Isusu.

Protestantski kanon naspram katoličkog kanona

Kao što se lako može vidjeti u Tablici 3., postoje značajne razlike između protestantskih i katoličkih kanona, koji se u konačnici temelje na različitim teološkim pretpostavkama.⁶

Rimokatolički/Ortodoksni kanon	Protestantski kanon
<p style="text-align: center;">Petoknjžje</p> <p>1. Postanak 2. Izlazak 3. Levitski zakonik 4. Brojevi 5. Ponovljeni zakon</p>	<p style="text-align: center;">Petoknjžje</p> <p>1. Postanak 2. Izlazak 3. Levitski zakonik 4. Brojevi 5. Ponovljeni zakon</p>
<p style="text-align: center;">Povijest</p> <p>6. Jošua 7. Suci 8. Ruta 9-10. 1. i 2. Samuelova 11-12. 1. i 2. Kraljevima 13-14. 1. i 2. Ljetopisa 15-16. Ezra i Nehemija 17. Tobija* 18. Judita* 19. Estera (s dodacima*)</p>	<p style="text-align: center;">Povijest</p> <p>6. Jošua 7. Suci 8. Ruta 9-10... 1. i 2. Samuelova 11-12. 1. i 2. Kraljevima 13-14. 1. i 2. Ljetopisa 15-16. Ezra i Nehemija 17. Estera</p>
<p style="text-align: center;">Poezija i Mudrost</p> <p>20. Job 21. Psalmi 22. Izreke 23. Knjiga Propovjednika 24. Pjesma nad Pjesmama 25. Knjiga Mudrosti* 26. Knjiga Sirahova*</p>	<p style="text-align: center;">Poezija i Mudrost</p> <p>18. Job 19. Psalmi 20. Izreke 21. Knjiga Propovjednika 22. Pjesma nad Pjesmama</p>

⁶ Tablica se temelji na: Hill, E. Andrew i Walton, H. John. 1991. *A Survey of the Old Testament*. Zondervan Publishing House. Grand Rapids, MI. Str. 21.

Proroci	Proroci
27. Izaija	23. Izaija
28. Jeremija	24. Jeremija
29. Tužaljke	25. Tužaljke
30. Baruh (uklj. Pismo Jeremije proroka)*	26. Ezekiel
31. Ezekiel	27. Daniel
32. Daniel (uklj. dodatak Danielu*)	28. Hošea
33. Hošea	29. Joel
34. Joel	30. Amos
35. Amos	31. Obadija
36. Obadija	32. Jona
37. Jona	33. Mihej
38. Mihej	34. Nahum
39. Nahum	35. Habakuk
40. Habakuk	36. Sefanija
41. Sefanija	37. Hagaj
42. Hagaj	38. Zaharija
43. Zaharija	39. Malahija
44. Malahija	
45. 1. Knjiga o Makabejcima †	*apokrifni u protestantskom kanonu
46. 2. Knjiga o Makabejcima †	† Samo rimokatolički

Tablica 3. Usporedba rimokatoličkog/pravoslavnog/ortodoksnog i protestantskog kanona

I Rimokatolička i Pravoslavna Crkva u svoj priznati kanon uključuju nekoliko knjiga koje nisu uključene ni u židovski ni u protestantski kanon. Knjige kao što su Tobija, Judita, dodaci Esteri, dodaci Danielu, itd., klasificirane su kao „apokrifne“ knjige, budući da njihovo podrijetlo nije jasno.⁷ Nastale su od oko 200. prije Krista do 100. godine poslije Krista u razdoblju koje su rabini opisali izrazom „prestanak proročanstva“. Bili su uključeni u LXX i latinsku Vulgatu (koja se i sama djelomično temeljila na LXX-u). U patrističkom je razdoblju pojam „apokrif“ počeo označavati „ezoterično ili tajno znanje“, naglašavajući činjenicu da su te knjige sadržavale poruke dostupne samo iniciranima. Iz tog razloga većina crkvenih otaca nije prihvatila ove knjige kao mjerodavne (ili kao one koje pripadaju izvornom starozavjetnom kanonu), budući da poruka Evanđelja nije ni ezoterična ni tajna. Ni novozavjetni pisci ni većina patrističkih pisaca nisu prihvatili ove knjige kao autoritativne niti su prihvatili njihovu pripadnost priznatom kanonu.

Iako je istina da se neke novozavjetne knjige možda referiraju na apokrifna djela (npr. Juda 9 može se odnositi na Mojsijev testament, Hebrejima 11,35 može aludirati na 2. o Makabejcima 7), to nipošto ne pokazuje autorizaciju tih djela. U nekoliko slučajeva Pavao

⁷ Apokrifan znači „skriven“ i označava one knjige koje su se pojavile na rubovima kanona bilo Starog ili Novog zavjeta. Sažeti uvod u starozavjetne apokrifne može se naći u Charlesworth, H. James. 1992. *Old Testament Apocrypha*. *Anchor Bible Dictionary*. Ur. Freedman, David Noel; Herion, A. Gary; Graf, F. David i dr., 6 svezaka. Doubleday. New York. 1:292-294. Pojedinačne korisne studije mogu se naći u Nickelsburg, W. E. George. 1981. *Jewish Literature Between the Bible and the Mishnah*. Fortress Press. Philadelphia.

citira grčke filozofe (npr. Titu 1,12 i Djela 17,28)⁸, a da ih to nužno ne čini kanonskim ili autoritativnim. U tom smislu, moguća referencija ili aluzija na apokrifnu knjigu može poslužiti kao specifičan kontekst ili poznata slika bez obveznog kanoniziranja.

Dokazi LXX-a, koji uključuje apokrifne knjige, prilično su kasni, jer većina grčkih rukopisa koji sadrže apokrifne starozavjetne knjige potječe iz četvrtog ili petog stoljeća poslije Krista. Stoga oni ne pružaju pouzdanu perspektivu kanona LXX-a u vrijeme rane (apostolske) Crkve. Nadalje, nijedan novozavjetni autor ne navodi neku apokrifnu knjigu kao nadahnutu, koristeći, naprimjer, poznatu frazu: „kako je napisao prorok...“ (Matej 2,5-6; Luka 3,4). Osim toga, nijedna od apokrifnih knjiga ne tvrdi da je Riječ Gospodnja, kao što se često može naći u kanonskom Starom zavjetu (npr. Brojevi 35,1; Jošua 1,1; Izaija 1,10, itd.). Također treba držati na umu da apokrifne knjige sadrže velike povijesne i teološke pogreške. Teološke nedosljednosti uključuju (1) molitvu za mrtve (2. o Makabejcima 12,43-45; iako Sveto pismo jasno kaže da je spasenje određeno prije smrti [Hebrejima 9,27] i da mrtav čovjek ne zna ništa [Propovjednik 9,5-6]); (2) preegzistenciju duše (Mudrost 8,19-20; iako Sveto pismo jasno uči da je čovjek stvoren te da samo Bog ima besmrtnost [1. Timoteju 6,15-16]); i (3) platonsku dihotomiju između tijela i duše, prema kojoj se tijelo smatra zlim (Mudrost 9,15; iako Postanak 1,31 kazuje da je sve [uključujući materijalnu tvar] bilo *vrlo dobro* pri Stvaranju). Najposlije, treba napomenuti da najraniji kršćanski popis starozavjetnog kanona koji je načinio Melito (oko 170. godine poslije Krista) ne uključuje apokrifne.

Zanimljivo je primijetiti da je Katolička Crkva kanonizirala apokrifne tek tijekom Tridentskog koncila, 1546. godine, u kontekstu crkvenog sukoba s Martinom Lutherom. Katolicima su oni danas poznati kao „deuterokanonske knjige“, tj. apokrifi čine drugi kanon ovlašten tradicijom i autoritetom Crkve. Ova tradicija bila je dovedena u pitanje u Trentu 1546. godine, jer je reformacijski poziv *sola Scriptura* predstavljao ogromnu prijetnju katoličkoj tradiciji. Trent je označio političku odluku da se ono što je prije bilo samo crkvena tradicija učini jednakim Svetom pismu. Na taj bi se način na određene doktrine koje je osporila protestantska reformacija moglo odgovoriti iz „Svetog pisma“.⁹ Katolička Crkva nije sustavno koristila Sveto pismo kako bi se suprotstavila Lutheru i drugim reformatorima, već se nastojala suprotstaviti protestantizmu pomoću tradicije i skolastičkog razmišljanja.

Kanon i tradicija

Svaka vjerska zajednica njeguje posebne tradicije, bilo u usmenom ili pisanom obliku. Usmena predaja imala je važnu ulogu u prijenosu i očuvanju starozavjetnog kanona (Ponovljeni zakon 6,20-25; 26,5-9). Stoga, tradicija sama po sebi nije negativna. Izazov predstavlja odnos između tradicije i (pisanog) Svetog pisma. Koje informira koje? Drugim riječima, što određuje autoritet i istinitost tradicije: Sveto pismo ili apostolsko nasljeđe? Tradicionalna rimokatolička teologija često se poziva na crkveni prerogativ *formiranja* ili *uspostave* kanona.

8 Najvjerojatnije je citirao Epimenida iz Krete (Djela apostolska 17,28a; Titu 1,12) i Arata iz Cilicije (Djela apostolska 17,28b).

9 Naprimjer, doktrina o čistilištu ima prikladnu osnovu u Mudrosti 3,1-6.

Taj se prerogativ temelji na tradiciji apostolskog nasljeđa rimskog biskupa koji Crkvu može voditi prema usvajanju i razgraničivanju novih perimetara.¹⁰ U istočno-pravoslavnim krugovima tradicija je definirana kao svjedočanstvo Crkve u svojoj sveukupnosti koje je utemeljeno na Svetom pismu, ali „izraženo uglavnom u sedam ekumenskih sabora, u spisima otaca i liturgijskom bogoslužju“.¹¹

Grčka riječ *paradosis*, „tradicija“, u Novom se zavjetu pojavljuje 13 puta, i općenito ima negativne konotacije. Predaje otaca (možda rabinska učenja) Isus suprotstavlja božanskim zapovijedima (Matej 15,2-6, i usporedna priča u Marku 7. poglavlju). Čini se da Pavao u Galaćanima 1,14 drži na umu sličnu konotaciju kad se poziva na svoju ozloglašenu prošlost, iako se referencija u 1. Korinćanima 11,2 pojavljuje u pozitivnom kontekstu i treba je prevesti rječju *učenja*. Nakon zatvaranja novozavjetnog kanona, crkveni su oci Sveto pismo često povezivali s tradicijom i kao rezultat toga, granica između to dvoje počela je nestajati.

Rimokatolici su se više puta pozivali na postupni razvoj biblijskog kanona kako bi pokazali da je kanon zapravo proizvod Crkve. Iz ove perspektive, rimokatolički stav o ekleziologiji (tj. ulozi i funkciji Crkve) u velikoj mjeri određuje njezin stav o Svetom pismu. Prema tome, ekleziologija ima prednost nad objavom i nadahnućem. Protestanti su isticali unutarnje kriterije nadahnuća i objave sadržane u kanonskim knjigama. Jasno je da je u pitanju odnos tradicije i Svetog pisma. Povijesno gledano, bio je to problem tijekom razdoblja reformacije u kojem je Katolička Crkva ratificirala uključivanje deuterokanonskih knjiga u svoj kanon na Tridentskom koncilu (1546. godine). Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi (*Dei Verbum*) „inzistirala je na tome da su ‘Sveta tradicija, Sveto pismo i Učiteljstvo crkve toliko povezani i udruženi da jedno od njih ne može stajati bez drugih‘.“¹² Ova izjava jasno ističe samoproglašenu tvrdnju Katoličke Crkve, utemeljenu na tradiciji, po kojoj će nastaviti osmišljavati i oblikovati „svetu tradiciju“ i „Sveto pismo“. Dobar sažetak ovog stava i njegovih implikacija može se pronaći u sljedećem citatu J. W. Charlyja:

U središtu rimokatoličke teologije nalazi se njezino isključivo shvaćanje Crkve i njezina autoriteta. Crkveni autoritet naučavanja stoji iznad autoriteta Biblije i njezina tumačenja. Crkvena svećenička vlast ima kontrolu nad sakramentalnim životom Crkve.¹³

Jedan oblik nadređenog autoriteta poučavanja Rimokatoličke Crkve u odnosu na Bibliju jest njezino uključivanje apokrifa u Stari zavjet.

10 Upravo je rimski biskup Bazilije Veliki (oko 330.-379.) usmjerio službenu teologiju Katoličke Crkve prema stajalištu da se „nepisane tradicije apostolskog podrijetla, koje se ne nalaze u Svetom pismu, ali se čuvaju u Crkvi, mogu prihvatiti kao da imaju božanski autoritet“ (van Bemmelen, M. Peter. *Revelation and inspiration. Handbook of Seventh-day Adventist Theology*. Ur. Dederen, Raoul. 2000. Referentni niz komentara, sv. 12. Review and Herald. Hagerstown, MD. Str. 47.).

11 Van Engen, John. 1984. *Tradition. Evangelical Dictionary of Theology*. Ur. Elwell, A. Walter. (Grand Rapids, MI/Carlisle: Baker Books/Paternoster Press, 1984.), str. 1105.

12 Harrington, J. Daniel. Introduction to the Canon. *The New Interpreter's Bible*. Sv. I. General Articles. Ur. Keck, E. Leander. 12 svezaka. 1994. Abingdon Press. Nashville. 1:20.

13 Charly, J. W. Roman Catholic Theology. *New Dictionary of Theology*. Ur. Ferguson, B. Sinclair i Wright, F. David. 1988. InterVarsity Press. Leicester/Downers Grove. Str. 598.

2. Kanonizacija: Kriteriji i proces

Dosad su i starozavjetni i novozavjetni kanon opisani u povijesnim terminima, tj. gledanjem povijesnih svjedoka koji dokumentiraju proces kanonizacije. Ti svjedoci su uključivali i same starozavjetne i novozavjetne spise, dokaze unutar različitih verzija, apokrifne i pseudoepigrafske knjige, crkvene oce, heretike, kao i različite popise. Bilo je to više opisno nego analitički ili teološki.

Definiranje valjanih kriterija za proces kanonizacije nije lak zadatak. Moderna znanost značajno naglašava sociološki činitelj kojim vjerska zajednica u određenoj mjeri određuje što je sveto i mjerodavno. Dodatni činitelji uključuju (1) proročko podrijetlo; (2) autorstvo (tj. autor je morao biti poznat); (3) u slučaju Novog zavjeta, apostolstvo; (4) starost; (5) ortodoksnost (tj. podudarnost s onim što je već otkriveno); i (6) nadahnuće.

Jasno je da visoko mišljenje o otkrivenju i nadahnuću ne daje puno prostora sociološkom tumačenju procesa kanonizacije. Dakle, iako je koncept primanja i prihvaćanja mjerodavnih knjiga u specifičnom povijesnom kontekstu važan, čini se da nije bio odlučujući činitelj u procesu kanonizacije. Umjesto toga, čini se da je koncept nadahnuća bio najodlučniji kriterij koji su i starozavjetna hebrejska/židovska zajednica i novozavjetna kršćanska zajednica uzimali u obzir za prihvaćanja kanona. U kanon su, dakle, bili uključeni spisi koji su bili nadahnuti, koji su sadržavali „tako govori Gospodin“, i koji su svojim suvremenicima dokazali svoje nadahnuće. U ovom scenariju nije Crkva ili vjerska zajednica ta koja tekst čini kanonskim, već sadržaj i podrijetlo spisa kojega, pak, Crkva priznaje i prihvaća. Jasno je da unutarnje svjedočanstvo religioznog teksta ne može proturječiti ranijim objavama o Božjoj volji, a da je u većini slučajeva, osoba povezana s pisanjem morala biti prepoznatljiva.

Čini se da je do četvrtog stoljeća prije Krista starozavjetni kanon bio zatvoren, budući da suvremeni intertestamentalni i židovski spisi kasniju literaturu ne smatraju „vrijednom“ ubrajanja u nadahnute knjige Staroga zavjeta. Ezra i Nehemija (Ezra 7,10; Nehemija 8,2-8) odigrali su važnu ulogu u popularizaciji autoritativne zbirke pred ljudima, ali definitivno nisu „kanonizirali“ Stari zavjet.

U suvremenoj kritičkoj znanosti, navodno datiranje koje Daniela stavlja u drugo stoljeće prije Krista, korišteno je kao argument za kasno formiranje kanona. Budući da postoji dovoljno izvrsnih argumenata u prilog autentičnom datumu nastanka ove knjige u šestom stoljeću prije Krista, kanonsko pitanje koje uključuje „Spise“ nije konačno. Porast apokrifnih i pseudoepigrafskih spisa tijekom međuzavjetnog razdoblja indirektno svjedoči o židovskom poimanju zatvorenog kanona, budući da ilustrira koncept da se novome djelu, kako bi se prihvatilo kao mjerodavno, mora pripisati već priznati biblijski autor.

U novozavjetno doba, Isus u opširnom i važnom spominjanju mučenika vjere citira i prvu i posljednju knjigu židovskog kanona (Matej 23,35). Čini se da je Isus također bio svjestan trodijelne podjele židovskog kanona koju je koristio kako bi označio cjelinu. Rabinska rasprava u Jamniji nije kodificirala kanon, već se raspravljalo o nekoliko knjiga koje su bile osporavane unutar židovstva.

Što se tiče novozavjetnog kanona, čini se da je zatvoreni kanon Staroga zavjeta igrao važnu ulogu u formiranju novozavjetnog kanona. Moderni se znanstvenici odlučuju za kasno zatvaranje kanona, oslanjajući se više na povijesne ili sociološke potrebe, poput teoloških izazova u turbulentnom trećem i četvrtom stoljeću poslije Krista, umjesto na unutarnje dokaze. Najvažniji činitelj za kanonizaciju, kao što smo to već vidjeli u slučaju Starog zavjeta, jest nadahnuće spisa. Bog govori preko proroka ili apostola. To osigurava autentičnost tekstova u crkvenoj zajednici. Osim toga, definicija zatvaranja novozavjetnog kanona ovisi o datiranju određenih knjiga. Zatvoreni kanon s kraja drugog stoljeća poslije Krista može se vidjeti iz tradicionalnog datiranja Muratorijevog fragmenta. Nakon teoloških borbi u trećem stoljeću poslije Krista, četvrto je stoljeće svjedočilo službenom priznanju već ostvarene činjenice, koja je išla ruku pod ruku sa službenim priznanjem Crkve od strane rimskih vlasti i s njenom novom ulogom državne Crkve.

Kanonska kritika

Posljednja desetljeća izazvala su veliko zanimanje za takozvanu *kanonsku kritiku*. Njezin je cilj usredotočiti se na biblijski tekst u njegovom konačnom obliku. Kanonska kritika nije monolitni blok, već predstavlja ogromnu raznolikost metoda. Umjesto da se fokusira na pojedince, ona se fokusira na zajednice koje su oblikovale prihvaćanje ovih spisa. Ona želi vidjeti kako se vjerska zajednica (bilo židovska ili kršćanska Crkva) nosila s različitim tumačenjima i pritiscima prije nego što je postigla dogovoreni autoritativni kanon. Ovo je veoma zanimljivo pitanje, a njegovo povijesno proučavanje moglo bi dati neke naznake problema u Crkvi dvadeset i prvog stoljeća. Međutim, ona previđa osnovni sastojak kanonizacije, tj. nadahnutu narav Svetog pisma. Usredotočujući se na zajednice iz kojih su proistekli ovi „nadahnuti“ spisi, nadahnuće se pronalazi u zajednici, a ne u autoru. Ovo nije biblijski model. Biblijski se model redovito usredotočuje na pojedinca (Hebrejima 1,1) i na odgovor tog pojedinca na Božji poziv na službu (Izaija 6,1-8).

Koncept *kanon-unutar-kanona*

Koncept „kanon unutar kanona“ još je jedan važan razvoj u teološkoj refleksiji o kanonu. On sugerira da u određenim okolnostima ili određenom trenutku, ili čak u određenoj vjerskoj zajednici, neke knjige treba cijeniti više od drugih. Uostalom, čak je i Martin Luther Jakovljevu poslanicu nazvao „slamnatom poslanicom“. Koncept „kanon unutar kanona“ također se nazivao i „kristološko načelo“.

Postavlja se pitanje ne bi li bilo prihvatljivo definirati jezgru knjiga unutar prihvaćenog kanona koja sadrži najbitniji i najvažniji sadržaj. Druga metafora koja se često koristi u ovom kontekstu – a također se često viđa u nedavnim adventističkim publikacijama – jest upućivanje na temeljne točke vjerovanja. Jezgra i periferija dva su pola koja su također vidljiva u raspravi o kanonu unutar kanona. Uočavamo da je ideja kanona unutar kanona usko povezana s *kritikom sadržaja*. Postaje očito da ona zahtijeva vrednovanje na metodološkoj

razini. Kritičar, bio on stručnjak ili laik, kritičkim vrednovanjem sadržaja biblijskih knjiga zapravo sebe čini mjerilom istine, a ne obrnuto. Ovo je možda postmoderna mudrost, ali se definitivno ne temelji na biblijskoj teologiji.

Neki dijelovi Novog zavjeta [ili Starog zavjeta] mogu stalno imati veći utjecaj, jer su duži i sveobuhvatniji. Ali, podići pragmatične pastoralne izbore i slučajnosti kompozicije na razinu obveze relativiziranja kanona znači poreći da postoji kanon koji mora biti test naših pastoralnih izbora.¹⁴

Koncept „kanon unutar kanona“ zapravo predstavlja jednu stranu sklonosti k dovođenju u pitanje valjanosti koncepta normativnog autoriteta. Budući da se čini kako ne mijenja vanjski sadržaj kanona, on je mnogo opasniji. S druge strane, on također potiče sklonost širenju kanona i uključivanju apokrifnih ili drugih suvremenih vjerskih spisa u prihvaćeni kanon.

Neki tumači žele razlikovati Novi i Stari zavjet kad je u pitanju „kanon unutar kanona“, pri čemu Novi zavjet „očito“ ima viši autoritet. No, ovdje je u pitanju važno teološko načelo. Ne postoje različite razine nadahnuća — barem ne prema Svetom pismu. Da bi se održala zamisao „kanona unutar kanona“, potrebno je dodijeliti različite razine nadahnuća. Jedina alternativa, iako ne tako razumna u smislu svoje metodologije, bila bi proizvoljan odabir na temelju osobnih preferencija. Doista, sama ideja o normativnom i autoritativnom kanonu govori protiv takvog koncepta.

Uspostavljanje biblijskog teksta — kritika teksta

Kritika teksta bitan je sastojak egzegzeze, jer daje tekstualnu osnovu potrebnu za adekvatno tumačenje i za teologiju. Općenito, međutim, to je najmanje zamijećena i najmanje shvaćena poddisciplina biblijskih studija, jer ne zauzima „prve redove“ novih teoloških metoda ili uvida. Božji Duh ne samo da je nadahnuo autore Božje riječi u drevnim vremenima nego se također pobrinuo da se prijenos nadahnute Riječi izvrši na vjeran način. I rabske upute i materijalni dokazi iz Kumrana upućuju na to da je proces prijenesa doista bio sveta stvar, obavljena s velikom pažnjom i pod strogim nadzorom. Židovski su propisi uključivali vrstu korištenog materijala, veličinu stupaca, vrstu korištene tinte, zahtjeve za razmakom između slova i riječi te vjersku prikladnost prepisivača.

Međutim, postoji još jedan važan aspekt u razmišljanju o prijenu Svetog pisma: Bog ne samo što je nadahnuo svoje proroke da zapišu njegovu poruku na planetu Zemlji već je i čuvao cjelokupni proces prijenesa svoje Riječi (Psalam 12,6-7; Otkrivenje 22,19, 1 SM 15). Ipak, i samo Sveto pismo (Djela apostolska 7,16 i dalje; Postanak 23,8; 33,19; Matej 27,9) i Ellen G. White (1 SM 16) predviđaju moguće pogreške u prepisivanju i prijenu.

Ovdje kritika teksta pruža važne alate za otkrivanje mogućih pogrešaka u procesu prijenesa i za njihovo prepoznavanje, uspostavljajući tako najpouzdaniji izričaj biblijskog teksta. Takve pogreške, međutim, ne uključuju doktrinarna pitanja, već obično samo brojeve, imena ili

¹⁴ Carson, A. D.; Moo, J. Douglas; Morris, Leon. 1992. *An Introduction to the New Testament*. Zondervan Publishing House. Grand Rapids, MI. Str. 498.

mjesta. Moramo držati na umu relevantne razmjere. Samo oko deset posto hebrejskog teksta standardnog izdanja uključuje neku tekstualnu bilješku. Dakle, devedeset posto teksta ostaje neupitno, a čak i tih deset posto s nekim tekstualnim varijacijama ne mijenja bitno značenje teksta i uopće ne mijenja doktrine Svetog pisma. Sljedeća radna definicija pruža prikladnu polaznu točku za razumijevanje i uvažavanje zadaće kritike teksta: *Kritika teksta nastoji uspostaviti najpouzdaniji izričaj biblijskog teksta primjenom specifičnih načela, uspoređujući najstarije rukopise i postojeće verzije.*

Kritika teksta prvenstveno se bavi prijenosom biblijskog teksta, i nije prikladno sredstvo za otkrivanje podrijetla ili navodne kasnije redakcije (ili izdanja) bilo kojeg danog biblijskog teksta, što je trend koji je postao moderan u nedavnim istraživanjima u tekstualnoj kritici.

Drevni tekstovi nisu do nas došli u tiskanom ili digitalnom obliku, već su ih više od 3000 godina prepisivači morali umnožavati i prepisivati ručno iz ranijih kopija. Iako je uobičajeno pronaći pogreške u modernom tiskanom materijalu koji je mnogo puta lektoriran i digitalno provjeren, prijenos drevnih tekstova u potpunosti je ovisio o čvrstim kriterijima, koncentraciji i sposobnostima drevnih pisara. Jasno je da su čak i ti izvanredni stručnjaci povremeno podbacili, što je rezultiralo tekstualnim pogreškama u kasnijim kopijama. Često se događalo da je sljedeći pisar, kada bi prepisivao pogrešan tekst, pokušao ispraviti raniju pogrešku, što je ponekad rezultiralo još većom zbrkom.

Površno gledajući, činilo se da takve varijacije pisara predstavljaju značajne izazove, jer se, najposlije, radilo o svetoj poruci. Međutim, u gotovo svakom slučaju alternativna čitanja donose nekoliko pitanja u stvarnu poruku koja se prenosi. Sadržana teologija stoji iznad onoga što je opisano kao manja spisateljska pogreška, jer glavne biblijske doktrine počivaju na širokom rasponu učenja.

S obzirom na izvore, Biblija nam dolazi bolje potvrđena od bilo kojeg drugog drevnog spisa. U većini slučajeva raspoložemo s više izvora iz kojih možemo crpiti, a svaki od njih ima svoja ograničenja, no skupa pružaju snažne dokaze o svojoj pouzdanosti. Za Stari zavjet Masoretski tekst naš je najvažniji svjedok na hebrejskom jeziku. Otkriće poznatih svitaka s Mrtvog mora bacilo je novo svjetlo na to kako se Sveto pismo poštovalo i čuvalo. Ovi tekstovi, oko tisuću godina stariji od ostalih biblijskih tekstualnih izvora, uglavnom potvrđuju i čitanje tradicionalnog hebrejskog teksta i intenzitet napora da se svete knjige očuvaju netaknutim. Drugi rukopisni izvori uključuju Samarijansko petoknjižje, Septuagintu (LXX) i razne komentare i referencije kasnijih pisaca. Za Novi zavjet naši su izvori relativno mnogobrojni: to su tisuće rukopisa, od kojih su neki vrlo stari. Među fragmentima papirusa nalazi se nekoliko dokumenata koji su nastali unutar jedne generacije, u vrijeme kad su biblijske knjige prvi put napisane. Drevni prijevodi i navodi ranokršćanskih pisaca daju više izvora.

Iako ovdje ne možemo istražiti tehničke metode korištene za utvrđivanje ispravnog čitanja izvornih spisa, ovaj je koristan proces postao profinjena znanost, a pomalo i umjetnost. Ukratko, moguće je potvrditi pouzdanost biblijskog teksta na kojem se temelje prijevodi. Budući da svaki prijevod ima ugrađenu točku gledišta, uspoređivanje nekoliko prijevoda pomaže nam shvatiti izvornu namjeru biblijskog pisca. Bilo bi mudro, međutim, odabrati prijevode koji se strogo pridržavaju stvarnog čitanja rukopisnih izvora, pazeći da

ne gradimo teološka shvaćanja na labavim prijevodima koji unose u svoje djelo značajne preinake u nastojanju da populariziraju Bibliju.

Zaključak

Adventističko razumijevanje kanona i teksta temelji se na jasnom razumijevanju nadahnuća. Isti Duh Sveti koji je nadahnjivao autore u različitim vremenskim razdobljima, u različitim povijesnim kontekstima, također je ostao aktivno uključen u očuvanje i prenošenje Svetog pisma. Jedna od glavnih značajki biblijskog kanona jest samoovjeravajuća narav tekstova, budući da su bili „nadahnuti“. Kao što je ranije navedeno, kanonizacija nije sociološki fenomen, već povijesna potvrda autoriteta i „Bogom nadahnute“ naravi Svetog pisma. Očigledno je da je do kraja petog stoljeća prije Krista starozavjetni kanon bio većinom određen, uz samo nekoliko knjiga o kojima se još raspravljalo u židovskim krugovima. Isus i apostoli shvaćali su Sveto pismo kao konačnu zbirku kojoj je judaizam svjedočio i s kojom je bio upoznat. Rana Crkva usvojila je biblijski koncept judaizma i također je formulirala kanon. Ovaj je proces uglavnom dovršen do drugog stoljeća poslije Krista, iako se u patrističkim spisima pojavljuje nastavak rasprave. Kanon, kao i samo Sveto pismo, ne temelji se na tradiciji, već na Božjem autoritativnom govoru i očuvanju.

Nakon što su prepoznate granice kanona, potrebno je razumjeti proces prijenosa Svetog pisma. Kako bismo mogli cijeniti ogroman trud ručnog prepisivanja Biblije tijekom 2500 godina prije Gutenbergova izuma prijenosnog tiskarskog stroja 1456. godine, moramo razumjeti dužnost prepisivača/pisara, mogućnost pogrešaka, prirodu jezika koji se koristi, te povijest teksta i njegovih verzija.

Danas čak i laici bez pristupa izvornim jezicima mogu iskoristiti prednosti raznih pomagala koja su im na raspolaganju: od prijevoda i biblijskih rječnika do stručnih komentara i drugih objavljenih izvora. Kao i uvijek, pri korištenju takvih pomagala, čitatelj mora biti osjetljiv na sklonosti, mišljenja, pa čak i pristranosti onih koji su pripremili ova djela. Kako bi suvremeni čitatelji imali pristup Božjoj poruci, potrebno je Njegovoj riječi pristupiti s poštovanjem i pod vodstvom Duha Svetoga.

Važnost ozbiljnije i bliže suradnje s Božjom riječi istaknuo je već Izaija, koji je izjavio: „Tako se riječ koja iz mojih usta izlazi ne vraća k meni bez ploda, nego čini ono što sam htio i obistinjuje ono zbog čega je poslah.“ (Izaija 55,11).

Odabrana bibliografija

- Beckwith, R. 1985. *The Old Testament Canon of the New Testament Church and its Background in Early Judaism*. Wm. B. Eerdmans Publishing Company. Grand Rapids, MI.
- Black, D. A. 1994. *New Testament Textual Criticism. A Concise Guide*. Baker Books. Grand Rapids, MI.

- Brotzman, E. R. 1994. *Old Testament Textual Criticism. A Practical Introduction*. Baker Book House. Grand Rapids, MI.
- Carson, D. A. i Woodbridge, J. D., ur. 1995. *Hermeneutics, Authority and Canon*. Paternoster Press Grand Rapids, MI/Carlisle, U.K.
- Hasel, G. F. 1994. Divine Inspiration and the Canon of the Bible. *Journal of the Adventist Theological Society* 5.1 (1994.): 68-105.
- Jobes, K. H. i Silva, M. 2000. *Invitation to the Septuagint*. Baker Academic. Grand Rapids, MI.
- Maier, G. *Biblical Hermeneutics*. Prev. R. W. Yarbrough. 1994. Crossway Books. Wheaton, III.
- McDonald, L. M. 1995. *The Formation of the Christian Biblical Canon*. 2. rev. izd., Hendrickson Publishers. Peabody, MA.
- Metzger, B. M. 1987. *The Canon of the New Testament. Its Origin, Development, and Significance*. Clarendon Press. Oxford, U.K.
- Oswalt, J. N. 1987. Canonical Criticism: A Review from a Conservative Viewpoint. *Journal of the Evangelical Theological Society* 30 (1987.): 317-325.
- Tov, E. 2001. *Textual Criticism of the Hebrew Bible*. 2. rev. izd. Fortress Press/Royal Van Gorcum. Minneapolis/Assen.
- Ulrich, E. 1999. *The Dead Sea Scrolls and Origins of the Bible*. Studies in the Dead Sea Scrolls and Related Literature. Wm. B. Eerdmans Publishing Company/Brill Academic Publishers. Grand Rapids, MI/Leiden.
- Waltke, B. K. Textual Criticism of the Old Testament and Its Relation to Exegesis and Theology. *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*. Ur. VanGemeren, W. A. 5 svezaka. 1997. Zondervan Publishing House. Grand Rapids, MI. 1:51-67.
- Würthwein, E. 1995. *The Text of the Old Testament*. 2. rev. izd. Prev. Rhodes, E. F. Wm. B. Eerdmans Publishing Company. Grand Rapids, MI.

Kazalo skraćenica djela Ellen G. White

ISM

Selected Messages, sv. 1.

SUMMARY

The text and the canon of Scripture

Communication requires a medium and a channel to be effective; therefore, to “hear” God, a medium and a transmission channel are needed. The only way to transmit God’s message throughout the ages has been the faithful copying and re-copying of the revealed Word. Because revelation and Scripture are concerned with textual data, to “hear” God in Scripture in the twenty-first century requires that the text and its limits must first be established and then interpreted. This article seeks to understand the limitations of what should, and should not, be included in Scripture. In addition, it looks at the inspired, canonical text itself, its transmission process, and the manuscripts and translations by which we have access to the text today.

Key words: biblical canon; Old Testament canon, New Testament canon, canonical criticism, canon and tradition;

Izvornik: Gerald A . Klingbeil. „The text and the canon of Scripture.“ U *Understanding Scripture An Adventist Approach*, urednik, George W. Reid, Silver Spring, MD 20904: Biblical Research Institute, General Conference of Seventh-day Adventists, 2005. (pp. 91-110)

Prijevod: Kristina Sabo